

17. Avaluació del Projecte Mil·leni. Ètica, qualitat i bones pràctiques per a la recerca en el camp de l'educació social

Ana M. Calvo
Francesca Salvà

Departament de Ciències de l'Educació
Universitat de les Illes Balears

La comunicació que es presenta recull el treball realitzat en el marc d'un conveni de col·laboració entre la Cooperativa Jovent i la Fundació Universitat-Empresa de les Illes Balears entre gener de 1999 i juny de 2000.

L'objectiu principal d'aquest conveni fou valorar els resultats del projecte Mil·leni que gestiona la Cooperativa Jovent, amb finançament del Fons Social Europeu i el Govern de les Illes Balears, en el marc de la Iniciativa Comunitària Youthstart, pel període 1997-99. Mil·leni és un projecte de formació i inserció professional adreçat a joves de 16 a 20 anys que han abandonat el sistema educatiu reglat. Aquests joves viuen majoritàriament en barriades perifèriques de la ciutat de Palma caracteritzades per importants deficiències urbanístiques i d'equipaments i, en general, per un baix nivell socioeconòmic de la població.

El que volem destacar a les línies que segueixen no són tant els resultats del treball realitzat, com el seu procés de desenvolupament. Dit d'una altra forma, el que ens interessarà aquí no és, sobretot, *què* hem fet en el marc d'aquest conveni sinó *com* ho hem fet.

El procés d'avaluació que hem seguit parteix d'una concepció determinada de la ètica i la qualitat en el treball socioeducatiu i en la tasca investigadora, i el consideram un exemple vàlid de bones pràctiques per a la recerca en el camp de l'educació social.

El context

El projecte Mil·leni és un dispositiu de promoció personal i d'inserció sociolaboral organitzat de manera flexible que inclou dos tipus de mesures: itinerari personal d'inserció o mesures complementàries. El primer, l'itinerari personal d'inserció, gira en torn del projecte personal que inclou mesures d'inserció i mesures de recolzament. Les mesures complementàries són: projectes transnacionals i transregionals, programa de disseminació de l'experiència i cooperació en xarxes i mesures d'avaluació i millora del projecte. En el marc d'aquestes darreres s'inclou el projecte d'avaluació que presentam.

El punt de partida

L'origen, desencadenant o punt de partida de qualsevol projecte d'intervenció o de recerca condicional, sens dubte, la manera en què aquest es durà a terme. En aquest sentit és important tenir present que foren els propis professionals de la Cooperativa Jovent els que feren una demanda específica al departament de Ciències de l'Educació de la Universitat de les Illes Balears (UIB). I més en concret a aquelles persones (docents i investigadores) més directament relacionades amb el camp de la inserció laboral i la formació ocupacional. Aquesta demanda fou fruit de la pròpia dinàmica del projecte Mil·leni, que feia explícita la necessitat d'una avaluació externa en els seus plantejaments.

No podem descuidar, tampoc, que alguns dels professionals de Jovent es formaren en aquest departament de la UIB i, a més a més, ja existia un vincle formal entre ambdues institucions en relació a les pràctiques de l'alumnat dels estudis de Pedagogia i d'Educació Social.

A partir d'aquesta demanda inicial, els motius que ens conduïren a avaluar el projecte Mil·leni foren molts i diversos. En podem destacar els següents:

- El *col·lectiu* al qual s'adreça. Es tracta de joves amb diverses problemàtiques derivades d'un entorn caracteritzat per: gran nombre de treballadors no qualificats d'origen immigrant; elevat percentatge de fracàs escolar; baix nivell econòmic i cultural; elevat grau de delinqüència i marginació (Jovent, 1996, 14). Es tracta d'un col·lectiu considerat prioritari en les diverses orientacions i plans d'actuació tant de la Unió Europea com de l'Estat espanyol.
- El caràcter *innovador* del projecte Mil·leni. No només pels seus objectius (perspectiva territorial, ús de noves tecnologies, resposta a una problemàtica multidimensional, etc.) sinó també per les característiques de la seva intervenció (projecte personal i itinerari personal d'inserció, integralitat, individualització, flexibilitat, etc.).
- El seu paper *estratègic*. En relació a l'anàlisi i abordatge de la problemàtica de la inserció social i professional dels joves amb baix nivell de qualificació a les Illes pel fet de comptar-se entre els més innovadors i ser el de major tradició com a centre gestionat per la iniciativa social a les Illes Balears.

La finalitat darrera de tot el procés fou avaluar l'eficàcia, l'efectivitat i l'impacte del projecte en els joves participants.

L'avaluació d'eficàcia és una avaluació de resultats en la qual l'objectiu fonamental és determinar, analitzar i valorar el grau de consecució dels objectius que es pretenen assolir i proposar orientacions per a la millora. És una avaluació dels resultats en el moment en què finalitza una intervenció. En el nostre cas, va consistir en avaluar la situació de sortida dels joves que havien passat per Mil·leni.

L'avaluació d'efectivitat és una avaluació de resultats després de passat un temps des de la finalització de la intervenció. En el nostre cas va consistir en avaluar la situació dels joves "n" mesos després de sortir del projecte.

L'avaluació d'impacte és entesa aquí com una avaluació de resultats no previstos. En el nostre cas es va realitzar junt amb l'avaluació d'efectivitat, si bé a un grup més restringit de joves.

Els implicats

L'avaluació del projecte Mil·leni ha estat fruit del treball conjunt d'un grup de persones, professionals, provinents de les dues institucions: la Cooperativa Jovent i el departament de Ciències de l'Educació de la UIB.

En el cas de la Cooperativa Jovent, les persones implicades en el procés han estat Andreu Cloquell i Manuel Palacios. Pel que fa a la UIB, les tres persones implicades (Ana M. Calvo, Francesca Salvà i Josep M. Quevedo) desenvolupam la nostra tasca docent i investigadora en el món de l'educació i, més concretament, en el camp de l'educació social. Al marge dels nostres perfils específics, de les nostres línies de treball personals, interessos i trajectòries particulars, formam part d'un grup de recerca que creu en el compromís de la universitat amb el canvi social. Un compromís que va més enllà del discurs, de la declaració d'intencions, i es trasllada al terreny de l'acció, de la intervenció... i ens col·loca en contacte directe amb la realitat. Per això, el projecte d'avaluació de Mil·leni ha constituït per a nosaltres una oportunitat excepcional d'apropar-nos i conèixer en profunditat una part cabdal de la realitat social illenca¹.

Així mateix creim igualment que la universitat, des dels seus coneixements, els seus recursos humans i també materials i la seva experiència i tradició investigadora pot fer aportacions interessants i vàlides que contribueixin a la qualitat del treball en el camp de l'educació social.

En aquesta línia, l'informe Bricall assenyala la necessitat que les universitats s'impliquin amb el seu entorn territorial i (tot citant Gibbons et al., 1994) remarca el fet que la nova producció de coneixement requereix l'establiment de relacions amb els beneficiaris de la recerca, tot superant les pautes tradicionals de la recerca universitària (Bricall, 2000, 86).

¹ L'avaluació del projecte Mil·leni no ha estat una experiència aïllada de treball en aquesta línia. En el marc del grup de recerca se n'han desenvolupat d'altres a partir del treball conjunt amb institucions, programes i entitats diverses. D'aquestes destaca el conveni de col·laboració entre el Consorci Mirall Palma Centre i la Fundació Universitat Empresa de les Illes Balears que, en el marc del projecte Iniciativa Comunitària Urban-El Temple, ha conduït a la recent publicació d'un llibre sobre projectes d'inserció sociolaboral i economia social (Salvá, Pons i Morell, 2000).

Concepcions bàsiques de referència

Assenyalàvem al principi que el que ens interessa en aquesta comunicació no és tant referir-nos al *què* hem fet sinó al *com* ho hem fet. Les concepcions bàsiques que s'expliquen a continuació constitueixen el bessó, la referència bàsica a partir de la qual s'ha duit a terme el procés d'avaluació. Presenten la manera en què entenem, d'una banda, els processos de transició dels joves a la vida adulta i, d'una altra, el seu procés d'avaluació.

En quant a la inserció dels joves:

- Partim d'una idea àmplia de la *transició*, que supera la seva concepció només com a pas de l'escola al treball i passa a considerar la transició com a procés complex que inclou la globalitat de la vida del jove, en el seu camí fins arribar a ser adult.

Així, la transició apareix definida com “un sistema de dispositius institucionals i processos biogràfics de socialització que de forma articulada entre sí (articulació complexa) intervenen en la vida de les persones des de que assumeixen la pubertat, i que són conductores cap a l'adquisició de posicions socials que projecten el subjecte jove cap a la consecució de l'emancipació professional, familiar i social” (Casal, 1996, 298).

- Pel que fa als *itineraris de transició*. Diferents estudis sobre la transició dels joves a la vida adulta han dut a plantejar hipòtesis respecte de les tipologies de transició. En aquesta avaluació hem considerat d'utilitat la tipologia que estableix Casal (1996). Segons aquest autor, i resumint la seva proposta, les modalitats bàsiques de transició a la vida adulta es poden classificar en cinc tipologies a partir de dues variables: temps (indica el temps que tarda un jove en aconseguir objectius substantius respecte de la seva inserció professional i, sobre tot, emancipació familiar) i expectatives (es refereix a les aspiracions reals de posicionament social i a la presa de decisions respecte de la transició professional). Dues de les cinc tipologies són considerades recessives (la d'“èxit precoç” i les “trajectòries obreres”) i tenen com a element comú un breu temps de transició o transició precoç. Les tres restants es caracteritzen d'emergents (trajectòries “desestructurades”, trajectòries “en precarietat” i “aproximació successiva”) i presenten uns temps de transició més retardats.

En quant al procés d'avaluació:

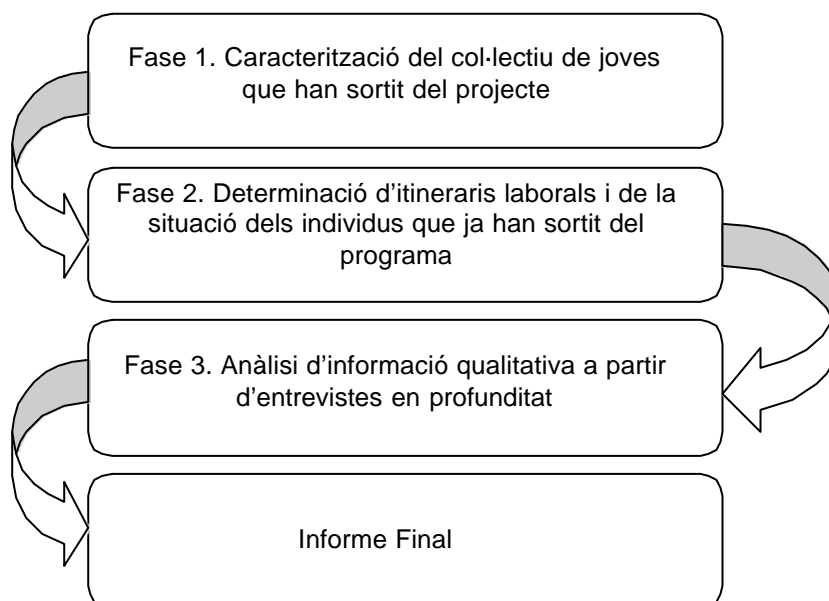
- Apostam per superar una avaluació centrada només en l'eficàcia en si o aparent dels dispositius i per avaluar també l'eficàcia dels dispositius en una perspectiva estratègica. Aquesta perspectiva es basa en la comprensió dels comportaments dels diferents actors de la inserció (joves, educadors, empresaris) i les maneres en què aquests actors tradueixen i empen les polítiques d'ocupació (Bouder, Cadet i Demazière, 1994).

- Es parteix de la convicció que en les iniciatives innovadores d'inserció com aquesta, la reflexió sobre el que s'ha fet i la cerca de noves formes d'actuar són processos tan importants com la pròpia intervenció. La *coavaluació* entesa com un esforç de reflexió interna i d'autoavaluació (Comunidad de Madrid, 1993) que dóna lloc a uns resultats útils i aplicables en processos de millora de la pràctica ha estat la perspectiva des de la qual ens hem aproximat a la realitat.
- La recerca realitzada cercava l'avaluació de l'eficàcia, l'efectivitat i l'impacte del projecte en els joves que hi participen, tal i com apuntavem abans. Però aquesta finalitat explícita no ha estat l'única, la recerca s'ha orientat també cap a l'*empowerment* de les persones implicades en el procés d'avaluació, un concepte de difícil traducció que fa referència a la capacitat i enfortiment de les persones implicades en una acció, projecte, activitat, recerca, etc. (Fagan, 1998).
- La perspectiva de la coavaluació i la idea de l'"empowerment" es traduïa, en el nostre cas, en processos d'*ajuda mútua* i d'*intercanvi* constant de coneixements entre les persones implicades. A través de l'avaluació cercavem els significats dels fenòmens i, en conseqüència, calia qüestionar, reflexionar, analitzar dinàmiques, processos, interaccions i interpretacions (Serrano i Arriba, 1998).

El procés de treball

L'avaluació del projecte Mil·leni s'ha estructurat en quatre fases relacionades entre elles (veure figura 1).

Figura 1. Fases de l'avaluació del projecte Mil·leni

A través de la primera fase es pretenia conèixer i sistematitzar les dades sociodemogràfiques i acadèmiques bàsiques de tot l'alumnat que va participar en el projecte Mil·leni durant 1998.

Durant la fase següent es va determinar la situació laboral actual dels individus que havien sortit del projecte, es varen construir els itineraris que els joves havien seguit des de la sortida del projecte i es varen relacionar amb altres variables sociofamiliars i personals.

La tercera fase de l'avaluació es va centrar en aprofundir en l'explicació, en els factors condicionants de les eleccions fetes per cada jove entrevistat i es va determinar l'ús que han fet del programa formatiu a partir de les estratègies que han desenvolupat.

Per acabar, i com a darrera fase del procés, s'ha elaborat un informe final en el que es recullen de forma escrita els principals resultats de l'avaluació, així com una explicació detallada i fonamentada de tot el procés.

Existeixen una sèrie d'elements que constitueixen el fonament sobre el qual s'han anat configurant les distintes fases durant aquest any i mig de feina conjunta:

- Establiment i consolidació d'un *marc relacional*. La reunió de treball ha estat la tècnica de treball per la qual optarem des d'un principi. Ha estat un espai de comunicació i treball que, amb el temps, ha anat formalitzant-se i ha assumit el pes de tot el procés d'avaluació. Les reunions han estat el moment i l'espai per a: l'intercanvi d'informació, la presa de decisions, el disseny d'actuacions, la manifestació d'opinions, la valoració de tasques fetes, etc.
- El foment de les interrelacions basades en la *igualtat de condicions*. Malgrat pugui semblar quelcom obvi, per a les cinc persones que integrarem el grup de treball envers al projecte d'avaluació ens ha semblat molt important respectar en tot moment el principi de la igualtat de condicions de tots nosaltres a l'hora de treballar en el projecte d'avaluació i, sobre tot, a l'hora de prendre decisions.
- Foment i respecte cap als *espais propis*. Des d'un principi entenguerem que el marc relacional establert entre els professionals implicats per part de les dues entitats no era incompatible amb una treball en paral·lel per ambdues parts. El foment i respecte d'aquests espais independents de feina ens ha permès, sobre tot, agilitzar algunes tasques, reflexionar sobre les decisions preses i cercar alternatives i fer propostes per a prendre decisions de manera conjunta.
- *Diàleg, diàleg i més diàleg*. Sens dubte aquesta ha estat la principal eina de treball durant tot el procés d'avaluació. El diàleg entre els diferents professionals que integraren el grup ha estat al temps que un mitjà de treball cabdal, una pretensió continuada. A partir del marc relacional establert, totes i cada una de les decisions preses i de les actuacions enllestides han estat fruit del diàleg. I això ha estat possible perquè el diàleg ha estat quelcom volgut i mantingut amb cura al llarg de tot el procés.

Els resultats

Reflexionar sobre els resultats de l'avaluació del projecte Mil·leni ens permet diferenciar dos grups de resultats indisociables en l'acció. Ens esteim referint als resultats explícits i implícits del procés d'avaluació.

Per resultats explícits entenem tots aquells elements esperats com a fruits de l'avaluació i que, a més a més, són clarament identificables per qualsevol persona aliena a aquest procés que vulgui fer-ne algun ús. Aquests són:

- L'anàlisi de les dades dels joves disponibles a la Cooperativa Jovent referides a aspectes sociodemogràfics, d'escolarització i treball abans d'entrar en el projecte, relatives a la participació en el projecte, i relatives a la sortida del programa i nivell professional. S'han analitzat les dades d'un total de 202 joves dels quals el 66,83% (135) tenen de 16 a 18 anys; el 30,69% (62) de 19 a 22 anys; el 0,5% (1) té 24 anys i del 1,98% (4) no es coneix l'edat.
- L'anàlisi d'informació sobre la situació laboral dels joves que durant el mes de maig de 1999 feia sis o dotze mesos que havien sortit del projecte i que fou recollida a través d'entrevista telefònica. El número total de joves enquestas fou 18.
- L'anàlisi d'informació qualitativa, a través d'entrevistes en profunditat, sobre la situació laboral actual, nivell d'emancipació i valoració de l'experiència de Jovent dels joves entrevistats telefònicament (8 joves en total).
- Vuit estudis de cas a través dels quals es descriuen aspectes fonamentals del projecte Mil·leni a través de l'experiència particular de cada un d'aquests joves.
- L'informe final on es recull una descripció detallada del procés d'avaluació i dels resultats esmentats en els punts anteriors.
- Una base de dades per a la recollida sistemàtica d'informació dels joves referida a aspectes sociodemogràfics, d'escolarització i treball abans d'entrar en el projecte, relatives a la participació en el projecte, i relatives a la sortida del programa i nivell professional. Aquesta eina dissenyada, en primer lloc, amb la finalitat de sistematitzar al màxim la informació disponible sobre els joves que han passat pel projecte Mil·leni. I, en segon lloc, amb l'objectiu d'incorporar-se com una eina de feina més en la dinàmica dels projectes d'inserció que desenvolupa la Cooperativa Jovent.

Juntament amb aquests resultats, n'existeixen d'altres més difícils d'identificar a simple vista, que no consten a cap document, i que són fruit igualment del procés de reflexió-acció duit a

terme. Es tracta del que anomenam els resultats implícits del projecte d'avaluació. En destaquen:

- La transferència de coneixements en un sentit de doble direcció: des dels professionals del projecte Mil·leni cap als professionals de la universitat i en sentit contrari. Per a les cinc persones implicades de forma directa, el projecte d'avaluació ha estat, sobre tot, una experiència d'aprenentatge en el sentit més ample i profund del terme.
- La possibilitat d'immersió en la realitat que ha suposat per a nosaltres aquesta experiència d'investigació. Una immersió que ens permès donar forma a la idea de compromís social de la que parlavem al principi, contribuint en el procés de millora d'un projecte que treballa amb col·lectius amb dificultats.

Per acabar, volem destacar un resultat final que per a nosaltres és el millor indicador de que la feina feta fins al moment a través de l'avaluació ha estat profitosa per a tothom: la continuïtat del treball conjunt. Més enllà del projecte d'avaluació que hem descrit al llarg d'aquestes pàgines, en l'actualitat el grup de feina creat a tal efecte continua col·laborant en diverses actuacions relacionades amb la reflexió-acció sobre la inserció de joves que han abandonat el sistema educatiu reglat. L'avaluació del projecte Mil·leni fou l'inici d'un procés de feina en comú sense un final establert i amb una voluntat compartida: contribuir en la reflexió, millora i difusió de bones pràctiques en el camp de l'educació social.

Referències

- Bouder, A., Cadet, J.P. i Demazière, D. (1994). *Évaluer les effets des dispositifs d'insertion pour les jeunes et les chômeurs de longue durée. Un bilan méthodologique*. Marseille: Centre d'Études et recherches sur les Qualifications (CEREQ).
- Bricall, J.M. (2000). *Universidad 2 mil*. Madrid: Conferencia de Rectores de las Universidades Españolas (CRUE).
- Casal, J. (1996). Modos emergentes de transición a la vida adulta en el umbral del siglo XXI: aproximación sucesiva, precariedad y desestructuración. *Rev. REIS*, 75, 295-316.
- Comunidad de Madrid (1993). *Los proyectos IMI 7. Comentarios teóricos y resultados prácticos*. Madrid: Comunidad de Madrid.
- Fagan, G. (1998). Education and Engagement for Sustainability: the CADISPA Approach. Dins D. Warburton (Ed.), *Community and Sustainable Development. Participation in the Future*, (pp. 198-217). London: Earthscan.

- Gibbons, M. et al. (1994). *The new production of knowledge: the dynamics of science and research in contemporary societies*. London: Sage.
- Juvent. Centre de Formació Ocupacional (1996). *Projecte Mil·leni. Iniciativa Empleo-Youthstart*. Palma. Document fotocopiats.
- Salvá, F., Pons, C. i Morell, A. (2000). *Proyectos de inserción sociolaboral y economía social. Descripción, análisis y propuestas para la intervención*. Madrid: Popular.
- Serrano, A. i Arriba, A. (1998). *¿Pobres o excluidos?. El Ingreso Madrileño de Integración en perspectiva comparada*. Madrid: Fundación Argentaria. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Visor.